

A LEGHÁTRÁNYOSABB HELYZETBEN
/A cigánytanulók problémája/

Szinte már közhelyként hangzik, hogy kerünk a tudományos technikai ferradalen kera. Nem mulik el nap, hogy ne hallanánk, olvasnánk a g y e r s u l ó i d ó r ó l. Ennek pedagógiai kihatásairól részletesen szólt 1970-ben az V. Nevelésügyi Kongresszus és az MSZMP. X. kongresszusa is. "...Az ország előtt álló feladatok, valamint a tudomány és a technika rohamos fejlődése az emberek képzettségének növelését, az ismeretek szüntelen bővítését igénylik társadalmi méretekben. Ezért a közoktatás, a közművelődés további tökéletesítése szocialista továbbfejlődésünk egyik alapkérdése..." - mondotta a X. kongresszuson Kádár János az MSZMP. KB. nevében tett előterjesztésében.^{/1/} Tehát, a továbbfejlődés egyik alapfeltételéről van szó. Mindez így, együtt óriási feladatot ró az iskolára. Ennek maradtalan megvalósítását azonban ma még több tényező gátolja.

Ezek közül én csak egy, eddig csak néha-néha, többnyire óvatosan felvetett, de még megoldatlan problémáról szólnék. Igaz, egyetlen pedagógiai tanácskozás sem mulik el anélkül, hogy szó ne esnék a hátrányos helyzetű tanulókról. Akárhogy is nézzük általános iskoláinkat, ezek tanulóinak tekintélyes százaléka e kategóriába tartozik. Ennél még élesebben kell felvetni a leghátrányosabb helyzetben lévők, a cigánytanulók problémáját is. Indokolja ezt az a demográfiai robbanás, melynek tanui vagyunk. Zala megye nagykanizsai járásában pl. 5 év alatt közel megduplázódott a cigánytanulók száma akkor, amikor a nem cigány tanulók száma erőteljes csökkenést mutatott.^{/2/} Ott, ahol egy-két cigánygyerek jut egy-egy osztályra, vagy ahol a szülők már szakítottak régi életfelfogásukkal, szokásaikkal, beilleszkedtek a "jelen-idő" társadalmába, ez már nem jelent különösebb problémát. Ez azonban az egészhez viszonyítva csak kicsiny hányada a cihányságnak. Sokkal többen vannak azok, akiknek teljes bekapcsolása a társadalmi termelésbe halasztást nem tűrő feladat.

Az utóbbi husz-huszenöt évben e téren is sokat léptünk előre, de nem eleget ahhoz, hogy ez a feladat egy kampánnyal, viszonylag

rövid idő alatt megoldható lenne. Kár tagadnunk, hogy ők még ma sem teljes jogúak tekintett állampolgárok annak ellenére, hogy az alkotmány számukra is mindazon jogokat biztosítja, mint bármely más rétegnek. Külön társadalmat alkotnak, többségük ma is saját törvények szerint él. A cigánykérdés akár bevalljuk, akár nem, létező probléma. Megoldása nemcsak iskolai, hanem össztársadalmi feladat. Ebből ránk, pedagógusokra a "térítő" munkája, a jövő cigánygenerációjának fennállása vár.

I. Problémák, gondok

Az 1970/71-es tanévben 138.990 elsőosztályost írtak be hazánkban. Ebből 15.016 tanuló, az első osztályosok 10,8 %-a cigány volt. Országos átlagban az elsőosztályosok 12,3 %-a tulkeres volt. Ezzel szemben ez az arány a cigányoknál 56,1 %. Az 1969/70-es tanévben a beiratott cigánytanulók bukási aránya rendkívül magas volt. Ez azt jelentette, hogy 100 első cigányból 45 megbukott. ^{13/} A ^mMűvelődésügyi ^mMiniszter az iskolák igazgatóihoz és az első osztályt tanító nevelőkhöz intézett levelében ezt "megdöbbentően nagy veszteségnek" nevezte. ^{14/}

Békés megyében a cigánygyermek 75-, Hajdu-Biharban csak 15 százaléka járt iskolába. Szabolcs-Szatmárban a gondozatlan, erkölcsi züllésnek kitett gyermekek 44,7 százaléka cigány. ^{15/}

Bekezdés
Eddigi tevékenységünk "eredményességét" még több adat is bizonyítja. ^{Békés megye} ^{művelődésügyi miniszter} ~~Zala megye~~ nagykanizsai járásában évek óta központi feladat volt a cigánykérdés, ezen belül a cigánytanulók oktatás- és nevelés - hatékenységének javítása. Öt-hat évre tekintenek vissza a tudatos, tervszerű kísérletek. Az itt végzett felmérések is megdöbbentőek. Járási átlagban ^{négyen} 8 százaléka ^{könnyű} cigánytanulók aránya, bizonyos községekben ez az arány 10- sőt 4 községben 40 százaléka feletti. A tanulók elszárlása osztályonként a következő:

osztály	cigánytanulók száma	százalékos arány
1. osztály	202	33,8 %
2. osztály	119	19,9 %
3. osztály	107	17,9 %
4. osztály	50	8,3 %
5. osztály	55	9,2 %
6. osztály	31	5,2 %
7. osztály	24	4,0 %
8. osztály	9	1,7 %
Összesen:	597	100,0 %

A tanulók többsége tehát saját osztályában tulkeres.

Tanuló kora	száma	százalékos arány
Normál keru	142	23,8 %
1 évvel tulkeres	117	19,6 %
2 évvel tulkeres	131	21,9 %
3 vagy több évvel tulkeres	207	34,7 %
Összesen:	597	100,0 %

Az ország más területein is hasonló a helyzet. Somogy megye kaposvári járásának 1020 cigánytanulójából 308 elsős, 664 alsótagozatos, és csak mindössze 30-ig 3 százalék/ jutott el a 8. osztályig. /6/

A zalakomári /Zala m./ iskola igazgatója 1969/70-es tanévvégi jelentésében a következőket írta az elsős cigánygyerekekről:

"... Többségük szellemi képessége nem üti meg a kívánt szintet, kifejezőképességük nagyon gyenge, írásuknál "eltévednek" a vonal-
közben, figyelmük szétszórt, nehezen illeszkednek be a közösség-
be..." Szepetneken ugyanebben a tanévben a következőképp alakult
az alsótagezat tanulmányi átlageredménye: /7/

Osztály	osztályátlag	átlag cigányok nélkül	cigány átlag
1. osztály	3,4	3,9	2,0
2. osztály	3,4	3,6	2,6
3. osztály	3,0	3,4	2,0
4. osztály	3,4	3,7	2,3

A felsorolt adatok kommentálására úgy érzem nincs szükség.

II. Az ek: a hátrányos helyzet

Az elmondottak ekát a hivatalos jelentések a cigánytanulók hátrányos helyzetében látják. Mit is takar e megfogalmazás?

Óriási különbséget a cigány és nemicigány tanuló között. Ez a különbség a két környezet különbségéből fakad.

A hátrány már a méhen belüli fejlődési szakaszban elkezdődik. Nem lehet ugyanis tagadni a terhes anyát ért hatások jelentőségét a magzat fejlődésében. Ennek eredménye az, hogy a cigány újszülöttek születési súlya átlagosan 3-400 grammal alacsonyabb a nemicigány újszülöttek átlagánál. /7/

Ez a hátrány sajnos a születés pillanatától kezdve megmarad, sőt nő. Főként táplálkozási hiányok jelentkeznek átlagkalóriában és az állati fehérjék fogyasztásában. A cigánygyermek többsége csak biológiai gendezésben részesül az iskolás kor előtt. Mindebből az következik, hogy a cigánygyermek többsége hat éves korra nem éri el a hat éves fejlettségi szintet, tehát

iskolaéretlen. Ezt igazolják Csabai Béla iskolaigazgató /~~Zala~~^{Nagykanizsai} n. Galambeki Általános Iskola/ iskolaérettségi vizsgálatai is. A Dr. Szabó Pál módszere alapján végrehajtott vizsgálat eredményei igazolják az előbb említett fejlődésbeli hátrányt. Pl.: a figyelem, koncentrációkészség az óvodából jött első osztályosok 73 százalékánál jó, tartós, 18 százalékánál szórt, 9 százalékánál nem megfelelő. Ugyanez a cigány elsősök esetében: 25 százalék hiányos, szórt, 75 százalék nem megfelelő. A cigánygyerekek feladattudata, szabálytudáata, munkaérettsége, intellektuális fejlettsége, gondolkodási készsége ^{is} hasonló eredményt mutat. A vizsgálat egyedül a mennyiség-fogalom esetében mutatott kedvezőbb eredményeket. /8/

"... A legtöbb iskolás... Otthon támogatást, segítséget kap az iskolai munkához... A cigánygyermeknek ... semmi segítséget nem számíthatnak. Jó, ha a szülők nem tiltják a gyereket az iskolától, nem gátolják, hanem legalább megtürik a tanulást..." /9/ - írja Faludi András a közismert Cigányok című könyvében. Igen, ez is jó, mert Miklósfán ~~Zala~~^{mező} pl.: "... A cigánygyerekeknek felszerelése nincs, nem egy esetben az osztálytanító vásárolt számukra felszerelést, amit vagy eltértek, vagy az otthoniak cigarettát sodortak belőle..." /10/

Hogyan segíthetnének a szülők, amikor pl. a nagykanizsai járásban a cigányszülők 62 százaléka analfabéta, a fennmaradó 38 százalékból 20 százalék csak minimális, többnyire az aláírás szintjét alig meghaladó olvasási és íráskészséggel rendelkezik. A cigánytanulók 90 százalékánál még az otthoni tanulás legalapvetőbb feltételei is hiányoznak, hiszen a cigánycsaládok 45 százaléka jelenleg ^{is} putriban lakik, 30 százaléka szeba-kenyhás, elhanyagolt szükségviszonyban és mindössze a családok 15 százaléka él az átlagos szintet elérő lakáskörülmények között. A környezet ingerszegénységét jelzi az is, hogy amíg a nemcigányoknál minden 3. lakosra jutott egy rádió, 9-re egy televízió, addig a cigányoknál csak minden 40.-re. jutott rádió, és 155 cigánylakosra egy televízió. /11/

Hiába lett tehát lee százalékos a cigánytanulók beiskelázása a nagykenizsai járásban, ez a problémát egyáltalán nem oldotta meg, hiszen a rendszeres iskolabajjárás továbbra is óriási nehézségekkel jár.

III. Utak, lehetőségek a megoldáshoz

Jogosan vetődhet fel a kérdés, hogy ezen adatok birtokában mit lehet tenni az előbbrelépés érdekében.

Mint a probléma, az eredményesebb oktatásra való törekvés is régebbi keletű. Itt elsősorban járásunk, a nagykenizsai járás elmúlt ⁵⁻⁶ ~~8~~ évi kísérleteiről, ezek eredményeiről szólnék. Előljáróban azt is el kell mondani, hogy az eredmények így, visszatekintve, főként a külső szemlélő előtt nem tűnnek túl nagyoknak. Mi sem tartjuk látványosnak és elégségesnek sem. Addig viszont eljutottunk, hogy az eddig elért szintről nagyobb valószínűséggel léphetünk előbbre.

Az első és legfontosabb feladat a beiskelázás. Különösen azért ekezik problémát, mert a putritelepek lakói és a vásáreozó cigány-családok az év nagyobb részében vándorolnak. Tehát a tanköfelek számbavétele meglehetősen nehéz. A megoldás a putritelepek teljes felszámolása. Ez azonban elsődlegesen nem művelődésügyi feladat. A beiskelázás sikeréhez növelni kell a munkaképes cigánylakosság foglalkoztatottsági arányát. Ezáltal csökkenthető a vándoripar, vele együtt az egész család vándorlása.

A második feladat a rendszeres iskolabajjárás biztosítása. Itt mindazon feltételt meg kell teremteni, amely lehetővé teszi azt, hogy a cigánygyermek nap-mint nap, bármely évszakban megjelenhessenek az iskolában. Ehhez gyakran bizonyos speciális feltételeket is /ruha, ^{étkezés} ~~élelmiszer~~, tisztálkodás/ biztosítani kell. Nem kell visszariadni az ügy érdekében a szabálysértési eljárásokról sem.

E két probléma megoldása után kerülhet sor az iskolai oktató-nevelő munka eredményességének fokozására.

Az eredményesebb oktatást gátló okok többsége a környezet következménye. A megoldásnak is ez irányban kell elsősorban eredményt elérni. Ki kell mondani, hogy egyetlen eredményesnek ígérkező megoldás van /a falusi cigánygyermeknél/ ez pedig az intézményes nevelés idejének kitelése, meghosszabbítása. Osztályunk eddigi kísérletei is ezzel próbálkoztak. Több lehetőséget volt alkalmunk kipróbálni úgy, hogy a kísérleti csoport, vagy csoportok mellett tekintélyes számú kontrol csoport is rendelkezésre állt.

Az eredményesség növelése érdekében jelentős szerepe lehetne az óvodáknak. Ezzel 3 év intézményes, tudatos nevelői ráhatást tudnánk biztosítani. Azenban be kell vallani, hogy még a nencigányeknek is csak ^{ket} egyharmada veheti igénybe ezt a lehetőséget.

Marad az előkészítő osztály. Ez valóban többet ér a semminél, de eredményben a szociális érettséget elősegítő tevékenységen túl keveset hoz.

Iskolába kerülnek tehát különösebb előkészítés nélkül, rendkívül ingerszegény környezetből a biológailag is elhanyagolt gyermekek. Bekerülnek a nencigány társaik közé. Azok szintje, tetézzve a tantervi követelményekkel elérhetetlen perspektívát jelent. Ennek következménye, hogy sikerélményhez sem juthatnak, rendkívül nehéz tehát a motiválás. A nencigány tanulók fejlődésében is beállhat stagnálás, hiszen a vegyes osztályokban a cigányszintet minden erőfeszítés nélkül elérhetik, nincs tehát erőfeszítést, többet kívánó versenylehetőség, nincsenek méltó ellenfelek. Ennek figyelembevételével indokoltá vált külön cigányosztály indítása. Itt az első osztály lényegében előkészítő, a jobbak számára azonban megteremtődhet a nencigányekkel történő együtt haladás feltétele. Az eddigi gyakorlat és tapasztalat szerint a cigány elsőből a legjobbak képesek voltak második osztályban eredményesen együtt haladni a nencigányekkel. Az eredmények különösen 1968/69-óta egyre biztatóbbak lettek, ugyanis sok járulékos feltételt is biztosítottunk. /napközis ellátás, tisztálkodás, ruhavásárlás stb./

A cigányosztályokban nyert kedvező tapasztalatok alapján láttunk hozzá egy új, ennél hatékonyabb kísérlet kidolgozásához. Abból indultunk ki, hogy a cigánygyerekek továbbhaladásának legfőbb gátja a környezet, az otthoni tanulás teljes hiánya. Mindez a minimálisra szorítható ha a cigánygyerekeket általános iskolai kollégiumban helyezük el. A kísérlet modellje a következő; 60 fős alsótagozatos kollégium, 15-fős ^{max.} osztálylétszámokkal, ^{tanulócsoportokkal}. A kollégium és az iskola komplex^x egységet alkot, vagyis e kollégium nem más, mint egy ezekre a gyerekekre szabott speciális egésznapos iskola. Természetesen az iskolát a legmodernebb felszerelésekkel és maximálisan el kell látni. Itt tehát minden feltétel biztosítva lesz az eredményesebb oktatáshoz, a továbbhaladáshoz. A 4. osztályból a cigánygyerekek a nem cigány körzeti iskola felsőtagozatába kerülnének és ott vegyes osztályokban tanulnának tovább. Ugy vélem ebben az esetben az 5. osztályban a cigánytanulók már semmiben sem különböznek nemcigány társaiktól, tehát az asszimiláció sem jelent különösebb problémát. Ezt egyébként az eddig működő alsótagozatos cigányosztályokból a nemcigányosztályokba került tanulók esete is igazolta, hiszen az első négy év alatt az asszimilálódást gátló legfontosabb tényezők megszűntek.

A leggyakrabban felmerült ellenvetés e kísérlet hallatán az, hogy sikerül-e a beiskolázás, odaadják-e gyermekeiket a cigányok? Az vitathatatlan, hogy ez nem könnyű feladat, közismert a cigányok gyermekeikhez való ragaszkodása. Ez az eddigi szervezési tapasztalatok alapján áthidalhatóvá vált azzal, hogy az első lépcsőben a gyermekek jövőjét szem előtt tartó értelmesebb, jobb körülmények között élő szülők gyermekei kerültek, illetve kerülnek kollégiumba. Ezek a szülők belátták, hogy a társadalomba beilleszkedni, egyenrangúnak lenni csak így lehet, így tűnhetnek el az előítéletek is, melyek a beolvadást gátolják.

Másik felvetés ideológiai oldalról támadja ezt az elképzelést. A humanitásra hivatkozva faji előítéletekkel vádolja ezt a kísérletet. Azt hiszem az ismertetett problémák, okok alapján ezt csak a problémától féltő álhumanista elgondolásnak kell tekinteni. Ha a tanyasi gyerekeknek a hátrány megszüntetése érdekében,

szervezhetünk kollégiumokat, miért ne szervezhetnénk ugyanezen célból a náluk is hátrányosabb helyzetben lévő cigánytanulók részére. Mindezt pedagógiai és gazdasági megfontolás is indokolja. Indokolja azért, mert a ma cigánygyermeke rövid idő alatt a jövő társadalomnak felnőttje lesz és nem mindegy, milyen felnőttje, a társadalmi javakból, a társadalmi javak termeléséből hogyan veszi ki részét. A mi társadalmunk épp a szocialista humanizmusból fakadóan nem engedheti meg, hogy a jelenlegi első osztályosok 10 százaléka elkalódjon, mert éppen ezzel konzerválná jelenlegi helyzetüket. Róluk is szólni, értük is tenni kell tehát.

Jegyzetek:

- /1/ Köznevelés 1970/24. 2.old. Kádár János: a közoktatás, a közművelődés további tökéletesítése szocialista fejlődésünk egyik alapkérdése.
- /2/ A Nagykanizsai Járási Művelődésügyi Osztály cigányfelmérései 1966-1971.
- /3/ MM. Statisztikai tájékoztató 1970/71. alsófoku oktatás. Bp. 1971. 29. old.
- /4/ MM. A Művelődésügyi Miniszter levele az első osztályosok tanévvesztésének csökkentéséről. Bp. 1972. február 2. 2-3 old.
- /5/ Népművelési értesítő 1971/72.132. old.
Várnagy Elemér: A cigánygyermekek hátrányos helyzetének problémái.
- /6/ U.o.
- /7/ 1969/70-es tanévvégi igazgatói beszámolójelentések.
Zala megye Nagykanizsai Járás /Műv.O.irattár/
- /8/a Várnagy Elemér: I.M.

/8/ Csabai Béla iskolaérettségi vizsgálatai. Galambok
Általános Iskola.

/9/ Faludi András: Cigányok. Kossuth 1964. 29. old.

/10/ Ld.: /7/ jegyzet.

/11/ Ld.: /2/ jegyzet.